

УДК 94(477) “20”(045)

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.31.2025.348237>

Ю. С. ФІГУРНИЙ

кандидат історичних наук, старший дослідник,
Науково-дослідний інститут українознавства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (Київ, Україна)

e-mail: ukr.etnolog_fus@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6463-0920>

Ю. О. ЛЕБЕДЕВА

кандидатка історичних наук, старша дослідниця, вчена секретарка,
Національний музей “Київська картинна галерея” (Київ, Україна).

e-mail: lebedeva-yuliya@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0628-0309>

РОЛЬ ДОКТРИНИ “РУССКОГО МИРА” В АКТУАЛІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: СУТНІСТЬ ЯВИЩА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Анотація

Метою дослідження є аналіз деструктивної ролі неоімперської геополітичної, геокультурної та великодержавної ідеологічної доктрини “русского мира” в російсько-українській війні, у контексті розуміння його антиукраїнської сутності та історіографічного осмислення цього питання. **Методологічну основу дослідження** складають засадничі принципи сучасної історичної науки – історизму, системності, об’єктивності, всебічності та цілісності. **Наукова новизна** дослідження полягає у постановці актуальної теми, яка в умовах російсько-української війни ще не отримала всебічного та об’єктивного висвітлення в національній історіографії, а відтак потребує системного вивчення. У статті представлено перший системний, комплексний та історіографічний аналіз злочинної природи “русского мира”, а також його осмислення в українській гуманітарній науці. **Результати дослідження.** Показано, що “русский мир” – це путінська геополітична доктрина, спрямована на теоретичне обґрунтування та практичне відновлення “великої історичної Росії” в межах Російської імперії на піку її могутності у 1914 році. Виявлено, що українські дослідники, усвідомлюючи небезпеку “русского мира”, за фінансової та грантової підтримки владних структур Української держави активно, системно й комплексно досліджують злочинну антиукраїнську сутність цієї путінської геополітичної доктрини та актуалізують результати власних наукових пошуків у гуманітарному просторі України, Європи та світу. Обґрунтовано, що українські науковці повинні продовжувати системний аналіз деструктивної ролі “русского мира” в актуалізації російсько-української війни з метою усвідомлення та розкриття його антиукраїнської сутності, а також запропонувати українській владі й громадянському суспільству власні шляхи остаточного усунення всіх російських імперських наративів із гуманітарного простору Української держави.

Ключові слова: Україна; українці; “русский мир”; “рашизм”; “путінізм”; російсько-українська війна; історіографія проблеми.

THE ROLE OF THE DOCTRINE “RUSSIAN WORLD” IN THE ACTUALIZATION OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: THE ESSENCE OF THE PHENOMENON AND THE HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

Abstract

The purpose of the study is to analyze the destructive role of the neo-imperial geopolitical, geocultural and great-power ideological doctrine of the “Russian world” in the Russian-Ukrainian war, in the context of understanding its anti-Ukrainian essence and historiographical understanding of this issue. **The methodological basis** of the research is the basic principles of modern historical science – historicism,

systematicity, objectivity, comprehensiveness and integrity. **The scientific novelty** of the research lies in the formulation of an actual topic, which, in the conditions of the Russian-Ukrainian war, has not yet received comprehensive and objective coverage in national historiography, and therefore requires a systematic study. The article presents the first systematic, complex and historiographical analysis of the criminal nature of the “Russian world”, as well as its interpretation in Ukrainian humanitarian science. **Research results.** It is shown that “Russian peace” is Putin’s geopolitical doctrine aimed at the theoretical justification and practical restoration of “great historical Russia” within the borders of the Russian Empire at the peak of its power in 1914. It was revealed that Ukrainian researchers, aware of the danger of the “Russian world”, with the financial and grant support of the power structures of the Ukrainian state, actively, systematically and comprehensively investigate the criminal anti-Ukrainian essence of this Putin’s geopolitical doctrine and update the results of their own scientific research in the humanitarian space of Ukraine, Europe and the world. It is justified that Ukrainian scientists should continue the systematic analysis of the destructive role of the “Russian world” in the actualization of the Russian-Ukrainian war in order to understand and reveal its anti-Ukrainian essence, as well as offer the Ukrainian authorities and civil society their own ways of finally eliminating all Russian imperial narratives from the humanitarian space of the Ukrainian state.

Key words: Ukraine; Ukrainians; “Russian world”; “ruscism”; “Putinism”; Russian-Ukrainian war, historiography of the problem.

Вступ. Під час російсько-української війни, яка розпочалася 20 лютого 2014 р. і триває по цей день, особливо після 24 лютого 2022 р., коли відбулося повномасштабне вторгнення російських окупаційних військ на терени України, гостро постало питання згуртування громадян, формування нової української політичної нації в ім’я відновлення територіальної цілісності Української держави та цілковитої перемоги над агресором. Україноцентричний гуманітарний простір України є одним із вагомих чинників цієї консолідації та посилення національно-патріотичного виховання її громадян. Пропаганда рашистів щоденно переконує свій, так званий “глибинний народ” й увесь світ, що Українська держава – це failed state, а українці – лише бічне відгалуження “Великої російської цивілізації”. Починаючи з 1991 р., керівництво Російської Федерації (далі – РФ), прямо й опосередковано намагається відновити Союз Радянських Соціалістичних Республік 2.0 (далі – СРСР) та повернути Україну й українців у лоно Великої Росії і відновити власну наддержаву, оскільки без них вона ніколи не поверне свою могутність і силу.

Саме з цією метою, був створений спочатку концепт “русского мира”, так званої м’якої сили Кремля, який згодом став геополітичною ідеологічною доктриною путінської агресивної автократії. Декларуючи на словах гуманітарну, геополітичну, релігійну, культурну й цивілізаційну спрямованість для об’єднання всього російськомовного населення на планеті Земля задля збереження й розвитку російської мови, культури, літератури, науки, освіти тощо, а насправді – для здійснення активного просування по всьому світу російських імперських, великодержавних, шовіністичних наративів. Врешті-решт, саме захист так званих російськомовних громадян Української держави й “русского мира”, став однією з головних оприлюднених причин російської агресії у 2014 р. У 2022 р. до них російський автократ додав ще “демлітаризацію” і “денацифікацію”. Тому українські дослідники мають всебічно спростовувати й викривати російські фальсифікації й міфи історії України й українців загалом та злочинну антиукраїнську сутність “русского мира” зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеризуючи фахові дослідження, у яких започатковано розв’язання цієї проблеми, ми можемо констатувати, що всебічне осягнення сутності явища та українознавче осмислення історіографічного дискурсу злочинної ролі “русского мира” в актуалізації російсько-української війни, особливо її повномасштабної фази, поки не стало комплексним об’єктом наукових розвідок.

Разом з тим, деякі важливі аспекти цієї проблематики активно вивчаються українськими вченими. Зокрема, питаннями дослідження сутності й генези “русского мира”, причини конструювання цього політико-ідеологічного проекту, його ролі

у гуманітарній експансії Росії на українських теренах зокрема й на політико-економічні інтеграційні процеси на пострадянському просторі загалом, а також осмисленням реакції на цей антиукраїнський концепт в українському суспільстві активно займалися сучасні українські дослідники (Яблонський, & Здіорук, 2014).

Я. Потапенко (2014) досліджував історико-політичні й соціокультурні наслідки впровадження псевдорелігійної концепції "русского мира" в сучасний гуманітарний простір України, а також вивчав міфологеми "русского мира" як ідеологічну зброю російського імперіалізму та його шлях від кабінетної теорії до геноцидних практик російського фашизму.

Ю. Фігурний (2015) охарактеризував роль і місце українознавства як дієвого чинника у боротьбі з агресивно-неоімперіалістичним "русским миром" РФ, проаналізував передісторію та технологію розвитку й поширення псевдоідеї "русский мир", яка мала на меті обґрунтувати й реінкарнувати Росію як наддержаву у кордонах 1914 р. (Фігурний, 2016, Фігурний, 2021).

Л. Якубова досліджувала особливості та закономірності зародження, становлення, розвитку й трансформації антиукраїнської геополітичної доктрини "русского мира" та яким чином вона була задіяна в агресивних планах російського керівництва супроти Української держави та її громадян (Якубова, 2018).

Також Л. Якубова разом з В. Смолієм підготували аналітичну записку де розкрили історичний контекст формування проєкту "русский мир", показали його злочинну роль у творенні суспільно-політичного підґрунтя так званої "русской весны", оприлюднили хід та наслідки експансії РФ в Криму та на Донбасі, наголосили, яке місце посів "русский мир" у так званих "ЛНР"/"ДНР" й у Криму та висловили свої пропозиції щодо подолання деструктивних наслідків "русского мира" (Смолій & Якубова, 2018).

А. Киридон визначила антиукраїнську сутність та головні етапи становлення "русского мира", прослідкувала головні напрямки задіяння "русского мира", визначила його першочергові сфери впливу, на які категорії населення, насамперед, спрямовував свій деструктивний тиск "русский мир", що й посприяло створенню живильного підґрунтя для антиукраїнських сил (Киридон, 2022).

О. Муравський зробив вдалу спробу проаналізувати чому руйнівна доктрина "русского мира" стала однією з першопричин російсько-української війни та яким чином кремлівське керівництво використало її для дестабілізації українського суспільства (Муравський, 2022).

О. Висовень, Н. Брехунець, Ю. Фігурний всебічно охарактеризували концептуальні засади путінської геополітичної доктрини "русский мир", що згодом, на їх думку стала однією з важливих складових неоімперської політичної ідеології – "рашизму" й інструментом спочатку гібридної, а згодом і повномасштабної агресії Росії проти України (Висовень, Брехунець & Фігурний 2023).

В. Крисаченко досліджуючи гуманітарні пріоритети розвитку Української держави, аналізуючи магістральні шляхи формування української політичної нації, національного гуманітарного простору, акцентує увагу на подолання викликів і загроз, які створює для України й українців "русский мир" та пропонує власне бачення подолання цих екзистенційних загроз (Крисаченко, 2025).

Попри вище проаналізовані публікації (їх велика кількість не дає змоги зробити стислий огляд кожної), потреба вивчення теми є беззаперечною.

Метою статті є аналіз деструктивної ролі неоімперської геополітичної, геокультурної та великодержавної ідеологічної доктрини "русского мира" в російсько-українській війні, у контексті розуміння його антиукраїнської сутності та історіографічного осмислення цього питання.

Методологічну основу дослідження складають засадничі принципи сучасної історичної науки – історизму, системності, об’єктивності, всебічності та цілісності. Принцип історизму забезпечив розгляд всіх обставин, фактів і подій, пов’язаних із особливостями і закономірностями зародження, становлення, розвитку й трансформації антиукраїнської геополітичної доктрини “русского мира” Принцип системності допоміг комплексно осмислити різноманітні знання про “русский мир” та вивчити її складові як єдину геополітичну доктрину. У процесі дослідження використано також загальнонаукові та спеціально-історичні методи аналізу, порівняння, типологізації, класифікації. Зокрема, історичний метод дозволив розглянути історію зародження, становлення, формування й розвитку “русского мира” в хронологічній послідовності, порівняльній – виявити схожі й відмінні ознаки досліджуваного об’єкта, а саме “русского мира” з “рашизмом” і “путінізмом”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочинаючи осягнення цієї важливої наукової проблеми, ми зразу ж хочемо охарактеризувати глибинну сутність антиукраїнського феномену “русского мира”, його тісний взаємозв’язок з рашизмом, путінізмом і російсько-українською війною та окреслити спільні моменти їх взаємодії й синергії.

По-перше, “русский мир” – це не пересічний культурницький псевдоліберальний проєкт, який паразитує на загальнолюдських патернах, “де-юре” декларує гуманітарну, геополітичну, релігійну, культурну й цивілізаційну спрямованість для об’єднання всього російськомовного населення на планеті Земля задля збереження й розвитку російської мови, культури, літератури, науки, освіти, традицій тощо, як у самій РФ й у країнах так званого “ближнього зарубіжжя” (колишніх радянських республіках) та “далекого зарубіжжя” (по всьому світу) серед так званого російськомовного населення, а “де-факто”, путінська геополітична доктрина спрямована на теоретичне обґрунтування та практичне відновлення “великої історичної Росії” у кордонах Російської імперії на вершині її могутності у 1914 р., коли під час Першої світової війни царській армії вдалося на деякий час захопити терени Західної України, а Микола II сподівався утвердити свою владу у Константинополі (Стамбулі).

По-друге, “рашизм” – це путінська неоімперська мілітарно-політична реваншистська ідеологія та соціокультурна практика російського державного утворення, яке виникло на руїнах СРСР, у 1991 р., головною метою якої є повернення РФ статусу наддержави.

По-третє, “путінізм” – це, сучасний політичний авторитарний режим, що функціонує у РФ і базується на необмеженій владі В. Путіна, який починаючи з 2000 р., поступово, крок за кроком, сконцентрував всю повноту політичної влади у своїх руках і наразі, “де-юре” й “де-факто”, одноосібно керує цією пострадянською імперією. Історичним підґрунтям “путінізму” є імперська ментальність переважної більшості російського етносу, так званого “глибинного народу”, для якого Росія має існувати виключно у форматі потужної наддержави, під орудою Богом обраного лідера імперської нації. Колись це були царі-імператори, потім генеральні секретарі комуністичної партії, а тепер – “всенародно обраний” Президент РФ Володимир Путін 5.0. Задля досягнення своїй імперських цілей (відновлення СРСР 2.0 у форматі “великої історичної Росії” й повернення РФ статусу наддержави) “путінізм” спочатку намагався всебічно використовувати “русский мир” як м’яку силу, але згодом, переконавшись у його недостатній ефективності, задіяв “рашизм” як ідеологічно-мілітарну потугу (унаочненням якої стали – Зет-пропаганда, Зет-культура, Зет-література, Зет-поезія, Зет-мистецтво тощо), з допомогою якої, розпочавши російсько-українську війну, сподівався остаточно розв’язати так зване “українське питання” – знищення Української держави та української політичної нації.

По-четверте, "російсько-українська війна" – це, насамперед, цивілізаційне протистояння між автократією та демократією, між євразійською російською неоімперією та європейською Українською державою. Ця війна не є класичною, вона постійно змінюється й розширює сфери свого впливу. Її перша фаза (20.02.2014– 23.02.2022 рр.) відзначалася гібридністю, прихованістю, великим залученням проксі сил й інформаційних технологій. Друга фаза (24.02.2022 р. і по цей день) відбувається на наших очах.

Переходячи до наступної частини дослідження, а саме, осмислення історіографічного внеску українських дослідників у вивчення антиукраїнського феномену "русского мира", ми хочемо наголосити на значних досягненнях науковців Національного інституту стратегічних досліджень (далі – НІСД), які одні з перших розпочали фахово займатися цією проблематикою.

Варто відзначити, системний підхід науковців НІСД щодо осмислення цієї проблематики. Спочатку вони проаналізували сутність і генезу "русского мира", показали яким чином ідея "русского мира" знайшла підтримку в російському суспільному дискурсі, як цей ідеологічний концепт почав використовуватися в офіційній риториці російської влади й, врешті-решт, став сучасним різновидом імперської ідеологічної традиції Росії (Яблонський, & Здіорук, 2014, с. 6–18).

Характеризуючи головні причини конструювання цього зловісного й деструктивного політико-ідеологічного проекту, працівники НІСД наголосили, що "русский мир", як політико-ідеологічна конструкція здобув популярність і визнання на найвищому державному рівні зовсім не випадково, оскільки вагомим стимулом для офіційної легітимації цієї ідеології стали, в першу чергу, різноманітні процеси в самому російському суспільстві, а саме, криза ідентичності, привабливість для цільової аудиторії, загроза делегітимації влади а також і глобалізаційні виклики, перед якими опинилася влада й населення РФ. Вченим НІСД вдалося переконливо показати тісний зв'язок "русского мира" з тогочасними політико-економічними та інтеграційними процесами на пострадянському просторі (там само, с. 48).

Одним із важливих результатів аналітичної доповіді стало осмислення науковцями НІСД реакції на проєкт "русского мира" в українському суспільстві. У цьому сенсі рубіконом став початок російсько-української війни. Якщо до 2014 р., відзначають вчені, ставлення до ідей "русского мира", в українському суспільстві були вкрай неоднозначним: від категоричного неприйняття до рішучої підтримки. Як засвідчив моніторинг громадської думки дослідниками, така ситуація була зумовлена наявністю відмінних ідентичностей, різним ставленням до української державності; бізнесовими та політичними інтересами, найбільш показовою та визначальною в означеному контексті стала реакція представників української влади. Однак після 20 лютого 2014 р., коли РФ розпочала збройну агресію супроти України, анексувавши Криму та дестабілізувавши ситуацію на півдні та сході нашої держави (там само, с. 57).

У 2016 р. оприлюднена монографія Я. Потапенка "П'ята російсько-українська війна: від майдану до східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації)". Автор праці кваліфіковано проаналізував глибинну цивілізаційного протистояння між Росією та Україною, витоки й перебіг неоголошеної російсько-української гібридної війни, злочинну сутність доктрини "русского мира" (Потапенко, 2016).

Того ж року, дослідниця Л. Якубова разом з В. Смолієм оприлюднили аналітичну записку "Історичний контекст формування проєкту русский мир та практика його реалізації в Криму й на Донбасі". Тут вивчаються інструменти та канали реалізації злочинного проєкту "русский мир" на теренах України став підосновою розробки пропозицій стосовно зміцнення позицій Української держави в умовах гібридної війни (Смолій & Якубова, 2018, с. 10).

У 2023 р. опублікована колективна монографія “Соціокультурні передумови російсько-української війни: еволюція рашизму”, де на високому професійному рівні проаналізована заявлена проблематика. Авторами монографії було охарактеризовано найважливіші фундаментальні “скрепи” (складові частини) “русского мира”, це – Російська православна церква, яка цинічно використовує віру у Бога для формування проросійської так званої “п’ятої колони” в Україні; пропагандистське наповнення імперськими великодержавними сенсами інформаційного простору, як у РФ, так й у колишніх пострадянських країнах, у Європі й у світі; прагматичне використання російської мови, культури, освіти, науки тощо для найширшого поширення неоімперських великоросійських наративів у гуманітарну ноосферу планети Земля. Вченими обґрунтовано, що лише згуртоване, сконсолідоване й об’єднане в українську політичну націю громадянське суспільство та проукраїнська патріотична й високопрофесійна влада, сконцентрувавши всі свої зусилля, зможе повністю очистити Україну від токсичної путінської геополітичної доктрини “русского мира”, остаточно ліквідувати неоімперську політичну ідеологію рашизм, та здолати й цілковито перемогти російських загарбників (там само, с.85-87).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проаналізувавши деструктивну роль концепції “русского мира” в актуалізації російсько-української війни в контексті осмислення його антиукраїнської сутності та історіографічного осягнення цієї проблематики нами зроблені такі висновки.

По-перше, путінська геополітична доктрина “русский мир” тісно пов’язана з “рашизмом” (путінська неоімперська мілітарно-політична реваншистська ідеологія та соціокультурна практика російського державного утворення спрямована на повернення РФ статусу наддержави) і “путінізмом” (сучасний політичний авторитарний режим, що функціонує у РФ і базується на необмеженій владі В. Путіна). Синергетичне поєднання всіх цих руйнівних явищ призвело, на наше переконання, до російсько-української війни.

По-друге, проблемі фахового аналізу деструктивної ролі “русского мира” в актуалізації російсько-української війни присвячено чимало наукових і науково-публіцистичних праць. Проведене нами історіографічне осмислення не може охопити весь величезний обсяг публікацій присвячених цій актуальній проблематиці. Проте, ті праці, які стали об’єктом нашого дослідження, на нашу суб’єктивну думку, найбільш всебічно розкривають злочинний феномен “русского мира” у підготовці й ескалації збройної агресії РФ супроти України й українців.

По-третє, важливо, що українські дослідники, розуміючи небезпеку “русского мира”, при фінансовій і грантовій підтримці владних структур Української держави активно, цілеспрямовано, системно й всебічно досліджують злочинну антиукраїнську сутність цієї путінської геополітичної доктрини та актуалізують результати власних напрацювань у гуманітарному просторі України, Європи й світу.

По-четверте, в умовах російсько-української війни, окрім мілітарної, економічної, фінансової, політичної, дипломатичної та інших складових, важливого значення набуває інформаційно-ідеологічна компонента. Саме тому, українським дослідникам варто продовжувати всебічний і системний аналіз деструктивної ролі “русского мира” в актуалізації російсько-української війни задля осмислення та розкриття його антиукраїнської сутності й пропонувати українській владі, громадянському суспільству власні пропозиції для остаточного усунення всіх російських імперських наративів з гуманітарного простору Української держави та наближення перемоги над російськими загарбниками.

Конфлікт інтересів

Автори не мають потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

ЛІТЕРАТУРА

- Гай-Нижник, П. (ред.) (2016). *Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики*. Київ, "МП Леся".
- Горбулін, В. (2016, 2–8 липня). "2017-й: далі буде..." Ціннісні ресурси війни і миру: український формат. *Дзеркало тижня. Україна*, 24 (270), 2.
- Киридон, А. (2022). Чим є "руській мір"? У *Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками* (с. 61–71). Кн. 1. Київ: Інститут історії України.
- Крисаченко, В. (2025). *Українознавство: гуманітарні виміри. Навчальний посібник*. Київ: Видавництво Ліра-К.
- Крисаченко В., Фігурний Ю. & Чирков О. (2022). *Українське християнство: утвердження ідентичності. Концептуальні нариси*. Київ: НДІУ.
- Муравський, О. (2022). Чому доктрина "русского мира" стала однією з першопричин Російсько-української війни? У *Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками* (с. 72–74). Кн. 1. Київ: Інститут історії України.
- Парахонський, Б. О., & Яворська, Г. М. (2019). *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*. Київ: НІСД.
- Потапенко, Я. (2013). Історико-політичні та соціокультурні наслідки впровадження псевдорелігійної концепції "русского міра" в сучасній Україні. *Наукові записки з української історії. Збірник наукових статей*, 33, 291–297.
- Потапенко, Я. (2016). *П'ята російсько-українська війна: від майдану до східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації)*. Переяслав-Хмельницький: "Видавництво К С В".
- Потапенко, Р.М. (упор.) (2023). Соціокультурні передумови російсько-української війни: еволюція рашизму. Переяслав : Домбровська Я. М.
- Смолій, В. & Якубова, Л. (2018). *Історичний контекст формування проекту русский мир та практика його реалізації в Криму й на Донбасі (Аналітична записка)*. Київ.
- Фігурний, Ю. (2021). Доктрина "русского мира" як політична ідеологія агресії Росії проти України. *Українознавство*, 4 (81), 72–88.
- Фігурний, Ю. (2016). "Русский мир" – важливий чинник агресії Російської Федерації супроти України й українців. *Українознавство*, 3 (60), 40–59.
- Фігурний, Ю. (2015). Українознавство – дієвий чинник у боротьбі з агресивно-неоімперіалістичним "руським миром" РФ. У *Бандерівські читання. Матеріали перших та других Бандерівських читань* (с. 184–192). Київ–Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Яблонський, В. & Здіорук, С.І. (ред.) (2014). *Україна та проект "русского мира": аналіт. доп.* Київ: НІСД.
- Якубова, Л. (2018). *"Русский мир" в Україні: на краю прірви*. Київ: ТОВ "Видавництво "КЛІО".

REFERENCES

- Hai-Nyzhnyk, P. (red.) (2016). *Ahresiiia Rosii proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky*. Kyiv, “MP Lesia”.
- Horbulin, V. (2016, 2-8 lypnia). “2017-y: dali bude...” Tsinnisni resursy viiny i myru: ukrainskyi format. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*, 24 (270), 2.
- Kyrydon, A. (2022). Chym ye “ruskii mir”? U *Perelom: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy* (s. 61–71). Kn. 1. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy.
- Krysachenko, V. (2025). *Ukrainoznavstvo: humanitarni vymiry. Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K.
- Krysachenko V., Fihurnyi Yu. & Chyrkov O. (2022). *Ukrainske khrystianstvo: utverdzhennia identychnosti. Kontseptualni narysy*. Kyiv: NDIU.
- Muravskiy, O. (2022). Chomu doktryna “ruskoho myra” stala odniieiu z pershoprychyn Rosiisko-ukrainskoi viiny? U *Perelom: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy* (s. 72–74). Kn. 1. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy.
- Parakhonskyi, B. O., & Yavorska, H. M. (2019). *Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl*. Kyiv: NISD.
- Potapenko, Ya. (2013). Istoryko-politychni ta sotsiokulturni naslidky vprovadzhennia psevdorelihiinoi kontseptsii “ruskoho mira” v suchasni Ukraini. *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii. Zbirnyk naukovykh statei*, 33, 291–297.
- Potapenko, Ya. (2016). *Piata rosiisko-ukrainska viina: vid maidanu do skhidnoho frontu (pidkhody, otsinky, interpretatsii)*. Pereiaslav-Khmelnytskyi: “Vydavnytstvo K S V”.
- Potapenko, R.M. (upor.) (2023). *Sotsiokulturni peredumovy rosiisko-ukrainskoi viiny: evoliutsiia rashyzmu*. Pereiaslav : Dombrovska Ya. M.
- Smolii, V. & Yakubova, L. (2018). *Istorychnyi kontekst formuvannia proektu ruskyyi myr ta praktyka yoho realizatsii v Krymu y na Donbasi (Analychna zapyska)*. Kyiv.
- Fihurnyi, Yu. (2021). Doktryna “ruskoho myra” yak politychna ideolohiia ahresii Rosii proty Ukrainy. *Ukrainoznavstvo*, 4 (81), 72–88.
- Fihurnyi, Yu. (2016). “Ruskyyi myr” – vazhlyvyi chynnyk ahresii Rosiiskoi Federatsii suproty Ukrainy y ukrainsiv. *Ukrainoznavstvo*, 3 (60), 40–59.
- Fihurnyi, Yu. (2015). Ukrainoznavstvo – diievyi chynnyk u borotbi z ahresyvno-neoimperialistychnym “ruskym myrom” RF. U *Banderivski chytannia. Materialy pershykh ta druhykh Banderivskykh chytan* (s. 184–192). Kyiv–Ivano-Frankivsk: Misto NV.
- Yablonskyi, V. & Zdioruk, S.I. (red.) (2014). *Ukraina ta proekt “ruskoho myra”: analit. dop.* Kyiv: NISD.
- Yakubova, L. (2018). “Ruskyyi myr” v Ukraini: na kraiu prirvy. Kyiv: TOB “Vydavnytstvo “KLIIO””.

Дата надходження до редакції 23.10.2025 р.
Ухвалено до друку 31.10.2025 р.

